

Agios Timotheos Manastırı

Umut Almaç, Ioannis Papachristou

Marmara ilçesi, Topağaç Mahallesi, Ahtimot mevkii	İnşa dönemi / yılı: 17. yüzyıl
GPS: 40°37'08.1''K 27°37'59.1''D	Mevcut durumu: Harabe
Tescil tarihi ve numarası: Balıkesir KVKBK 17.10.2019 - 1623	Mülkiyet durumu: Maliye Hazinesi

Tarihçe

Agios Timotheos Manastırı, Topağaç (Klazaki) köyü ve verimli vadisinin arkasındaki Karali Dağı'nda, yaklaşık 600 m rakımda konumlanmıştır. Kompleks, on iki hücre ve odadan müteşekkil bir yapı, kilise ve kısmen yeraltında olan bir yapıdan oluşmaktadır. Manastır kalıntıları, kompleksin en azından 17. yüzyıldan kalmış olduğunu göstermektedir. Gedeon (1895, 116-117), yeraltındaki yapının Agios Timotheos'un hücresi olduğunu düşünmektedir ancak günümüzde bu yapı izlenememektedir. Manastırın üst kısımlarında, yaklaşık 100 m mesafede, iki mekana sahip başka bir taş yapı bulunmaktadır; yapı türü ve malzemesi, yapının

manastır kadar eski olduğunu göstermektedir. Bu yapılardan biri dağlardaki doğal kaynağa künklerle bağlanır. Yerel bir efsaneye konu olan bu yapı, ünlü kutsal su kaynağıdır (ayazma). Efsaneye göre, bir zamanlar kralın kızı hastalanır ve babası tarafından Marmara Adası'na gönderilir. Kız, bu ayazmayı bulana kadar adanın dağlarında dolaşır. Suyu içtikten sonra hastalıktan kurtulur ve saraya döner. Ayazmanın 20. yüzyılın başlarında su değirmenine dönüştürüldüğü duvarlarındaki bazı eklerden anlaşılmaktadır. Su değirmeni, sözlü kaynaklara göre Galip Ağa tarafından işletilmekteydi (Arşiv, B73 ve B76 klasörleri).

Fig. 2: Kaçak kazı çıkartılı apsis

Gedeon'un da belirttiği gibi, Aziz Timotheos'un tarihsel kimliği belirsizdir. Agios Timotheos, Marmara Adası Hristiyanlarının kolektif hafızasında, ilk Prokonnesos Piskoposu olan ve sonrasında manastırın kurulduğu yerde emekliye ayrılan bir keşiş olarak ortaya çıkmaktadır. Ne var ki, Gedeon (1895, 119-123), Prokonnesoslu Timotheos adında bir piskopos bulunmadığını öne sürerek, piskoposun 1844'te İstanbul'da yeniden basılmış dini kitabının ciddi tarihsel hatalar içerdiğini gösterir. Bu nedenle, Timotheos'un adanın sakinleri arasında popüler ve çok sevilen bir keşiş olduğunu ve ölümünden sonra kolektif hafızada Prokonnesos'un ilk piskoposu olarak yer edindiği varsayılabilir.

Agios Timotheos Yortusu 1 Ağustos'ta kutlanmaktadır. 18. yüzyıldan itibaren bu yortu, Marmara Adaları'nın en önemli bayramı olmuştur. Marmara, Ekinlik, Paşalimanı ve Avşa'dan gelenler, azizlerini anmak ve yortusunu kutlamak için bir gün önceden manastırda toplanırlardı (Lev. VIII.36). Bu nedenle manastır, 19. yüzyılın ilk yarısına kadar Marmara Adası'nın altı köyünün hepsine aitti. Fakat bu tarihten sonra, Nestoridis'in belirttiği gibi, başpapazların atanması ve ödeneklerinden yalnızca Marmara cemaati sorumluydu (1939, 5). Manastırın konumu çok güzeldir. Ekinlikli şair Miltiadis Papas, 1873 ve 1879'da manastırda zaman geçirmiştir. Ziyaretlerinde, odasının kapısına manastırdaki günlerini ve duygularını anlatan iki şiir yazmıştır. Ne var ki, günümüze ulaşamayan oda kapısının üzerindeki şiirlere, Gedeon'un bu şiirleri kopyalaması sayesinde ulaşılmıştır (1895, 117-118).

Agios Timotheos Yortusu, 1922'den sonra İstanbul'a yerleşen adalılar tarafından devam

ettirilmiştir (Papachristou 2019b). 1927'den günümüze, Marmara adalarından gelen Hristiyanların torunları, Prokonnesos Piskoposu ve Marmara Adası'nın koruyucu azizi olarak bilinen Agios Timotheos'un isim gününü kutlamak için 1 Ağustos'ta Burgazada'daki Agios Georgios Karipis Manastırı'nda bir araya gelmektedir (Fig. 1).

1922'den sonra manastır yağmalanmıştır. 1935 depreminde zarar gören manastır sonraları yasadışı kazılar nedeniyle tahribata uğramıştır.

Mimari

Agios Timotheos Kilisesi'nin kalıntıları, dağlık meşe ormanı içinde kuzey-güney yönünde eğimli bir yamaç üzerinde bulunmaktadır. Yapının, kolaylıkla algılanabilir yarım

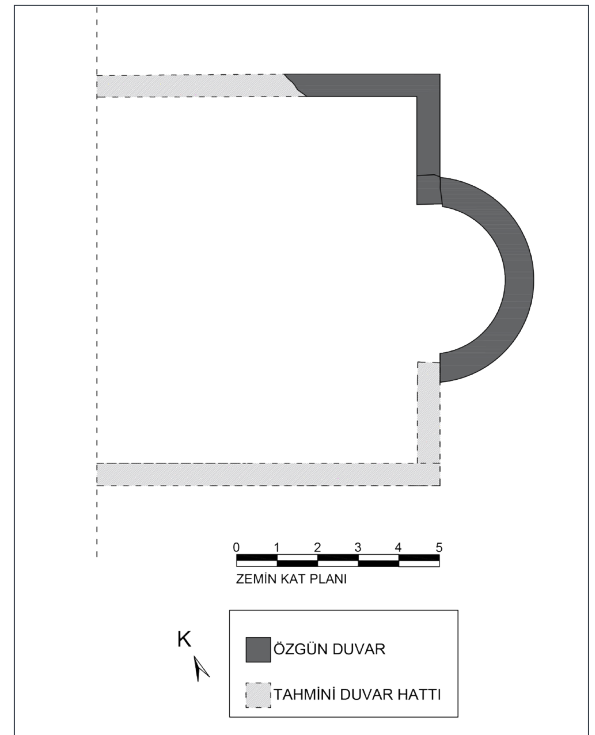

Fig. 1: Burgazada Agios Georgios Karipis Manastırı'ndaki Aziz Timotheos ikonasından ayrıntıda Topağaç ve Timotheos Manastırı betimlenmiştir. K. Dimarchopoulos tarafından resmedilmiş ve 1927 yılında Theofanis Theofanidis tarafından Agios Georgios Karipis manastırına sunulmuştur.

daire planlı apsis duvarı, yer yer doğal toprak seviyesinin üzerine çıkan güney duvarı ve varlığını moloz taş yığıntısı ile kabaca hissettiren batı duvarı dışında, günümüze ulaşmış herhangi bir mimari-yapısal elemanı bulunmamaktadır. Mevcut kalıntılar üzerinden, kilisenin plan tipine ilişkin bir değerlendirme yapılamamıştır. Apsis duvarının kuzey ve güneyinde, *pastoforion* odaların varlığı konusu belirsizdir, çünkü bu alanlar toprak altındadır. Ancak, bema hizasında ana eksenin yaklaşık 4,20 m kuzeyinde yapının kuzey duvarı algılanabilmektedir. Ayrıca, apsis duvarının yaklaşık 11 m batısında, yapıya ait bir duvarın varlığı algılanmaktadır.

Moloz taş örgü kullanılarak inşa edilen yarım daire biçimindeki apsis duvarı, plan düzleminde yaklaşık 3,10 m genişliğinde ve 1,50 m derinliğindedir (Fig. 2). Apsisin merkezinde, olasılıkla kaçak kazılar nedeniyle, dolgunun aşağı seviyeye indiği noktada, duvarın 2,70 m yüksekliğindeki kısmı görülebilmektedir. Apsis duvarı, iç mekan tarafında ampatmanlıdır; duvar, zemin kotundan 1,55 m yukarıda, yüzeyden 25 cm iç mekana doğru taşırılmıştır. Toprak dolgu nedeniyle, benzer bir tespiti dış cephe duvarında yapmak mümkün olmamıştır.

Üst kotta, yaklaşık 75 cm kalınlığındaki duvar örgüsü, düzensiz tuğla dizilerine sahiptir. Dizilerin, genellikle iki tuğla sırasından oluştuğu görülmüştür. Kare biçimli tuğlalar, 4-5 cm kalınlığında ve 32 cm genişliğindedir. Tuğlalar arasındaki derz, yaklaşık 4 cm kalınlığındadır. Örgüde, kireç esaslı bağlayıcı harcın kullanıldığı ve iç yüzeyde horasan sıva kalıntılarının bulunduğu belirlenmiştir.

Güncel Durum

Yapının yakın çevresinde hasarlı mimari parçalar bulunmaktadır. Apsisin 4-5 m güneybatısında, zemin üzerinde yaklaşık 9 cm kalınlığında mermer bir levha bulunmaktadır (Fig. 3). Dikdörtgen biçimli (78x120 cm) levha kırılmış ve üç parçaya ayrılmıştır. Levha yüzeyinin kaba bir biçimde işlendiği, merkezinde 5 cm kalınlığındaki kabartma bordür ile tanımlanmış 30 cm çapında basit bir dairesel motifin bulunduğu ve bu geometrik motifin iç yüzeyinin pürüzsüz hale getirildiği tespit edilmiştir. Mermer levhanın bir parapet parçası olduğu düşünülmektedir.

Fig. 3: Mermer parapet levhası parçası

Fig. 4: Şeşhane tuğlası

Kilisenin çevresinde, biri hasarsız iki adet şeşhane tuğlası görülmüştür (Fig. 4). Döşeme kaplaması olduğu anlaşılan bu tuğlaların, yapının neresinde ve hangi dönemde kullanıldığı anlaşılamamıştır. Tuğlaların kenar uzunluğu 22,5 cm ve kalınlıkları 4,5 cm'dir.

Risk Değerlendirmesi ve Öneriler

Yapı, ulaşımı zor bir noktada yer almasına rağmen insan ve doğa tahribatına açık olması sebebiyle sürekli bir talan tehdidi altındadır. Marmara Adası'nda yer alan dini mimari örnekler arasında ulaşımı en zorlu alanlardan biri olmasına rağmen defineli izlerine en yoğun rastlanan alandır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı denetiminde kazı yapılması halinde, yapının plan tipinin ortaya çıkartılabileceği, mimari ve dekoratif parçalar yardımıyla yapının dönemine ilişkin sağlıklı bir değerlendirmenin yapılabileceği öngörülmektedir. Toprak üzerinde bulunan kiliseye ait buluntuların, müze denetiminde güvenli alanlara taşınması ve alanda izinsiz kazıların engellenmesi gerekmektedir.